

| TEKENING: © KARIN VULLINGS |

Wat ontwerpers willen met de portaalzone

Portaalzone ter discussie

De discussie over de portaalzone woedt al een paar jaar, maar de ontwerpers kwamen weinig aan het woord. Uit een enquête van Theateradvies bleek dat juist de ontwerpers vaak aanlopen tegen de beperkingen van de huidige portaalzone, dus als er één groep is die behoefte heeft aan verandering dan is het wel deze. Wat zijn dan die beperkingen? Wat zijn hun wensen? De VPT organiseerde een gesprek met ontwerpers.

Gespreksleider is Frans Huneker, directeur van de Technische Organisatie Muziektheater (TOM). Hij stelt voor om niet te praten over oplossingen en techniek, maar vooral over wensen. Als er een duidelijk wensenpakket ligt van de theatermakers en ontwerpers, moet het voor de technici mogelijk zijn om daarvoor oplossingen te bedenken.

Architect en theateradviseur Caroline Noteboom schetst een historisch perspectief en geeft een handvat voor de definitie van de portaalzone. Het gaat om het gebied waar de zaal en het toneel elkaar overlappen. Hier sta je als acteur in de zaal. Het gaat dan om de ruimte voor de Koperen Kees tot aan de voorrand van het voortoneel. Daar sta je het dichtst bij het publiek, dat is de ruimte waar het in ons gesprek om gaat.

Het mag waar zijn dat de voorstelling in de portaalzone het dichtst bij het publiek staat, maar, zo onderstreept decor- en lichtontwerper Theun Mosk, er blijft afstand. Dat is niet alleen het gevolg van de portaalbrug en de manteaus. Er is alleen al afstand vanwege de bouwkundige opening, vanwege het feit dat er een versmalling zit tussen zaal en toneel. Voor de nieuwe generatie theatermakers is dat een probleem. 'Als ik een idee heb, dan ga ik kijken in welke ruimte mijn idee het beste uitvoerbaar is. Ik wil vaak de voorstelling dichtbij het publiek, maar vaak is de schouwburg niet de beste plek voor mijn voorstellingen.' Zou het helpen om de bouwkundige opening te verbreden? Architect Martien van Goor laat zien dat dat niet altijd zin heeft. Voor een goed contact tussen acteurs en

publiek heb je korte zichtlijnen nodig. Om toch voldoende stoelen te kunnen plaatsen, moet je de hoogte in, moet je balkons en zijbalkons maken. Als je de opening te breed maakt, zou het publiek op het zijbalkon een belangrijk deel van de voorstelling missen. Willen hedendaagse theatermakers geen lijst? Soms wel. Theun werkte met Bob Wilson en bij zijn voorstellingen is de lijst juist een voorwaarde. Ook in zijn eigen voorstellingen gebruikt Theun vaak een lijst, alleen niet zoals in de schouwburg. Ook ontwerper Sanne Danz werkt graag met een lijst, een kader, maar niet met de bijbehorende afstand van 3,5 à 4 meter tussen eerste rij en decor. Bij zo'n afstand speel je eigenlijk achter de energie, achter de zone waar je wilt zijn. Dat die afstand zo groot is, komt volgens theateradviseur Louis Janssen

doordat dit belangrijke gebied vol zit met obstakels. Daar zouden we misschien iets aan moeten doen.

Hoe zit het akoestisch? Adviseur zaalakoestiek Margriet Lautenbach legt uit dat de bouwkundige opening alleen dan een belemmering vormt wanneer de zaal geschikt moet zijn voor klassieke muziek. De toneelopening koppelt twee akoestische ruimtes. Voor klassieke muziek is de opening zelden groot genoeg. Om klassieke muziek optimaal tot zijn recht te laten komen, moet je de opening fors kunnen vergroten en moet je de toneeltoren akoestisch kunnen afkoppelen, bijvoorbeeld met een orkestkamer. De grootte van de opening maakt niet zo gek veel uit voor toneelspelers en operazangers. Zij staan doorgaans in een akoestisch dode ruimte. Als je de akoestische omstandigheden voor hen wilt verbeteren, dan hoeft je je geen zorgen te maken over de toneelopening. Je zou dan beter een akoestisch adviseur kunnen raadplegen bij het ontwerp van het decor, want het decor heeft grote invloed op de akoestiek van spraak en zang.

De wensen

De inleiding van het gesprek maakt duidelijk dat misschien niet alle voorstellingen in de schouwburg passen, maar dat de schouwburg ook onvoldoende aan de wensen van de theatermakers voldoet. Frans Huneker gaat gericht op zoek naar de wensen van die makers.

Wat wil de regisseur?

Alle regisseurs willen naar voren, altijd. De diepte van het toneel wordt alleen gebruikt als beeld. Daar hoort licht bij. Gezichten moeten te zien zijn, en voeten ook. Het decor moet mee naar voren. Bij dans ligt dat iets anders. Dan is afstand soms gewenst, maar ook een choreograaf wil de keuze hebben om meer naar voren te kunnen spelen. De regisseur wil ook de vloer van het decor, van het toneel zien. De vloer is onderdeel van het decor. Tenslotte moet het mogelijk zijn om de techniek te verstoppen.

Wat wil de decorontwerper?

Om te beginnen wil de decorontwerper alles wat de regisseur wil en bovendien ophangpunten voor decor en licht, vrijheid om te staan waar je wilt. De decorontwerper wil de vrijheid hebben om een veel

geleidelijker overgang te maken tussen zaal en toneel. Dat is natuurlijk eenvoudiger bij een gezelschap met een eigen theater en het is wat lastiger als je met een voorstelling op reis moet.

Wat wil de lichtontwerper?

Lichtontwerper Maarten Warmerdam wil alles wat de regisseur en de decorontwerper willen en bovendien de vrijheid om het gehele speelvlak, dus inclusief de portaalzone te belichten vanuit alle hoeken. Verder wil hij de mogelijkheid hebben de lijst verder naar voren te gebruiken inclusief de mogelijkheid om daar ook licht op te hangen. Het moet veel eenvoudiger worden om in de portaalzone te kunnen werken met zowel front, zij- als tegenlicht.

Wat wil de geluidsontwerper?

Licht is naar het toneel gericht, geluid naar de zaal. Een voordeel van de vaste positie van luidsprekers rond de portaalzone (links, rechts en midden boven) is dat het geluid al optimaal op de theaterzaal is afgestemd. Verder wil de geluidsontwerper vooral flexibiliteit. Als de spelers naar voren komen, is het prettig dat ook de luidsprekers naar voren kunnen, zodat ze niet achter de uitvoerenden hangen. En het is meestal wenselijk dat de luidsprekers dan uit het zicht hangen. De geluidsontwerper wil soms ook luidsprekers vanuit de opening (en uit het zicht) naar het toneel richten.

Wat willen de uitvoerenden?

Vroeger had je 'eersteplans' acteurs, maar ook tweede en derde. Een derdeplans acteur mocht niet voorbij een bepaalde lijn komen. De eersteplans acteur stond het dichtst bij het publiek en had ook de meeste status. Een dergelijk onderscheid maken we tegenwoordig niet meer, maar wat niet veranderd is, is dat je als acteur graag vooraan wilt spelen. Voor zangers geldt hetzelfde. Anders dan voor ontwerpers is het kader voor de acteur minder prettig. Acteurs willen niet het gevoel hebben dat er een kader is. Ze hebben liever een zachte overgang tussen toneel en zaal. Acteurs willen ook niet alleen gehoord worden, ze willen zelf ook de reacties uit de zaal kunnen horen. Een acteur is zich steeds bewust of hij te horen en te zien is en heeft een aantal an-

tennes om de reacties van het publiek op te vangen. Direct contact met het publiek is noodzakelijk.

Wat willen de technici?

Als het goed is willen technici alles wat nodig is om al het bovenstaande te ondersteunen. Die grondhouding gaat ook zeker op voor de reizende technici, maar die hoeven ook geen rekening te houden met wat er de volgende dag in dat theater staat. Dat is natuurlijk anders voor de ontvangende technicus. Die heeft morgen misschien een verhuur en dan moet alles wat hij nu weghaalt weer worden teruggehangen. Flexibiliteit mag heel aantrekkelijk klinken, voor de techniek betekent meer flexibiliteit vrijwel altijd ook meer werk. Daardoor kan het voor een ontwerper nog wel eens lastig zijn om iets gedaan te krijgen, zelfs in een zaal die juist bij uitstek ontworpen is voor flexibiliteit.

We weten wat iedereen wil. Wat betekent dat nu in de praktijk? Moeten de portaalbrug en de manteauteurs weg? Of moet de vraag zijn: waarom wil je ze behouden?

Een lijst is prettig voor veel voorstellingen, dus moet een lijst eenvoudig te maken zijn, maar dat hoeft niet in de vorm van een portaalbrug en manteauteurs. Die zijn er vooral voor de lichtposities. Als je manteaus moet vervangen door de in Engeland en Amerika gangbare booms, dan ben je wel een tijdje bezig met belichten. De portaalbrug is en blijft een handige lichtpositie voor het tweede plan. Dat laatste ontlokt Maarten Warmerdam de opmerking dat het toch gek is, dat we een geweldige en gebruiksvriendelijke voorziening hebben voor een lichtpositie die zelden of nooit gebruikt wordt. Op de vraag 'Kan hij weg?' is zijn antwoord dan ook volmondig 'Ja.'

Hoe gaan we dan om met de reisvoorstellingen? Hoe houden we het praktisch voor de theaters? Wat is een oplossing die de programmering volledig kan faciliteren, zonder dat de huistechnici er een dagtaak bij krijgen? Om die vraag te beantwoorden organiseert de VPT een studiedag over dit onderwerp. Bij het verschijnen van deze Zichtlijnen is die dag achter de rug. In het volgende nummer een verslag. ◀